

TIẾP CẬN NĂNG LỰC THỰC HIỆN TRONG THIẾT KẾ DẠY HỌC CỦA GIÁO VIÊN DẠY NGHỀ

TS. VŨ XUÂN HÙNG
Tổng cục Dạy nghề

Thiết kế dạy học là công việc quan trọng của người giáo viên trong hoạt động dạy học. Tất cả những công việc chuẩn bị cho buổi dạy học phải được thể hiện trong bản thiết kế dạy học. Trong quá trình dạy học, bài giảng của người giáo viên có thể coi như là một kịch bản nghệ thuật. Kịch bản này đòi hỏi phải được thiết kế một cách công phu, khoa học, thể hiện trình độ và nghệ thuật sư phạm của người giáo viên nhằm đạt mục tiêu dạy học.

Tuy nhiên trong thực tế, do nhiều nguyên nhân, việc thiết kế dạy học của giáo viên dạy nghề (GVĐN) còn nhiều hạn chế. Tiếp cận năng lực thực hiện (NLTH) là cách giải quyết triệt để để có một bản thiết kế dạy học hiệu quả, hài hòa trên nhiều phương diện, hướng tới sự thực hiện thành thạo của người học trong thực tiễn.

1. Thiết kế dạy học và đào tạo theo NLTH

1.1. Thiết kế dạy học trong đào tạo nghề

Thiết kế dạy học là một quá trình có tính hệ thống để biến các nguyên tắc dạy học thành kế hoạch hoạt động dạy, hoạt động học và sử dụng, khai thác phương tiện, tài liệu học tập. Có nhiều cách tiếp cận khác nhau về thiết kế dạy học như tiếp cận hệ thống, tiếp cận nội dung, tiếp cận mục tiêu..., nhưng có thể quy về hai dạng cơ bản là: *Tiếp cận theo truyền thống (tiếp cận nội dung)* và *tiếp cận theo hiện đại (tiếp cận NLTH)*. Mỗi cách tiếp cận đều có những ưu việt riêng, song để phù hợp với sự phát triển mạnh mẽ của khoa học giáo dục hiện nay, tiếp cận hiện đại - tiếp cận NLTH thể hiện rõ nhiều điểm nổi trội.

Theo tiếp cận NLTH, thiết kế dạy học là xác định được mục tiêu dạy học theo sát yêu cầu từ thực tiễn; lựa chọn những nội dung sao cho vừa đủ, không thừa, không thiếu, thể hiện sự tích hợp cao giữa lí thuyết và thực hành; lựa chọn phương pháp, phương tiện dạy học phát huy tính tích cực đối đa của người học, giúp người học sau bài học thực hiện được nhiệm vụ, công việc của nghề. Nói cách khác, mục tiêu, nội dung, phương pháp, phương tiện dạy học phải là một thể thống nhất theo tiếp cận NLTH các công việc của nghề với những chuẩn được quy định trong điều kiện cho trước.

Theo tiếp cận NLTH, thiết kế dạy học dựa trên mấy luận điểm chính, đó là: 1/ Dạy và học tích cực phải là lấy hoạt động học làm trung tâm; 2/ Mục tiêu

dạy học chính là những kiến thức, kĩ năng, thái độ mới được hình thành ở người học, thể hiện ở hành động mà người học phải thực hiện được; 3/ Kế hoạch dạy học với ý nghĩa là sản phẩm của thiết kế dạy học phải thể hiện được kế hoạch của các hoạt động học kết hợp với kế hoạch khai thác các phương tiện, tài liệu học tập của người học; 4/ Khi mang ý nghĩa là một quy trình chặt chẽ, từng hoạt động trong kế hoạch dạy học phải đạt đến một yêu cầu chất lượng cụ thể có thể đo đếm, quan sát được, làm cơ sở để quyết định chuyển sang bước kế tiếp; 5/ Hệ thống hoạt động dạy, hoạt động học và sự phối hợp giữa chúng thể hiện phương pháp dạy học được chọn.

Khi thiết kế bài học cần phải lưu ý đến những câu hỏi: Để làm gì (mục tiêu)? Ai thực hiện (giáo viên và học sinh)? Cái gì (nội dung)? Như thế nào (hình thức tổ chức và phương pháp thực hiện)? Ở đâu (địa điểm thực hành, thực tập)? Khi nào (thời điểm)? Bao lâu (thời gian)? Kết quả mong đợi?

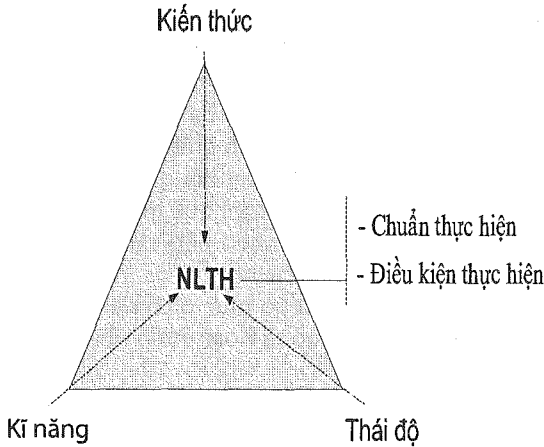
Sản phẩm của thiết kế dạy học không chỉ là một bản giáo án, đề cương nội dung theo mẫu có sẵn mà là tất cả những thiết kế phụ trợ khác như trình chiếu điện tử, mô phỏng, hoạt hình, video; các tài liệu học tập (điện tử hoặc phát tay) ... phục vụ đắc lực cho hoạt động của thầy và trò trong bài học.

1.2. Đào tạo theo NLTH

Ngày nay, đào tạo theo NLTH đang trở thành xu thế phổ biến trên thế giới. Trong đào tạo theo NLTH, người ta quan tâm đến việc đào tạo con người biết vận dụng kiến thức, kĩ năng, thái độ vào giải quyết những nhiệm vụ thực tiễn, cung cấp cho họ những năng lực cần thiết, phù hợp để thực hiện tốt các yêu cầu hoạt động nghề nghiệp. Đào tạo theo NLTH chủ yếu dựa vào những tiêu chuẩn quy định cho một nghề và đào tạo theo các tiêu chuẩn đó chứ không dựa vào thời gian. Với tiếp cận như vậy, có thể hiểu NLTH là kiến thức, kĩ năng, thái độ cần thiết, được kết hợp nhuần nhuyễn, không tách rời để thực hiện được các nhiệm vụ, công việc cụ thể của một nghề theo chuẩn đặt ra, trong những điều kiện nhất định (sơ đồ 1).

Ngoài các đặc trưng như đào tạo gắn với việc làm, mô phỏng các hoạt động từ thực tiễn; định hướng vào đầu ra của quá trình đào tạo thì đào tạo theo NLTH có nội dung thiết thực, tích hợp trọn vẹn giữa lí thuyết và thực hành theo từng công việc của

nghề. Do vậy, để dạy học theo NLTH, nội dung bài học cần được thiết kế theo trình tự từng công việc, những kiến thức, kĩ năng và thái độ cần thiết phải được hình thành để người học có thể thực hiện thành thạo từng công việc của nghề trong những điều kiện nhất định.

Sơ đồ 1: Cấu trúc NLTH

2. Thực trạng chung về thiết kế dạy học của GVDN

Trong những năm gần đây, việc áp dụng tiếp cận NLTH vào đào tạo nghề đã tạo ra những chuyển biến tích cực về chất lượng đào tạo, tuy nhiên qua đó cũng cho thấy đội ngũ GVDN còn nhiều hạn chế, bất cập nhất là trong việc thiết kế dạy học.

Qua nghiên cứu 200 hồ sơ của GVDN tham dự Hội giảng GVDN toàn quốc năm 2009 cho thấy: có 15% giáo viên chưa xác định đúng mục tiêu dạy học; 20% thiết kế dạy học chỉ tập trung vào hoạt động dạy của giáo viên; 79% phương pháp dạy học là nhóm phương pháp thuyết trình; 95% phương tiện dạy học chỉ là sự liệt kê trong giáo án, không có ý đồ sư phạm, ý đồ sử dụng.

Kết quả điều tra, khảo sát 215 GVDN cho thấy: Việc thiết kế dạy học (soạn giáo án) thiếu tính khoa học, dựa trên nội dung dạy học, rất ít giáo viên quan tâm đến việc xác định đúng mục tiêu dạy học cũng như phân tích dạy học (chiếm 21,25%). Giáo án chỉ là một tài liệu liệt kê lại dàn bài và nội dung chính, kèm theo tên phương pháp giảng dạy mà giáo viên chọn hoặc cảm thấy nên chọn, không thể hiện được hoạt động học và các tiêu chí phải đạt được của hoạt động học. Sự phân bố nội dung, thời gian chưa hợp lí nhất là trong phần hướng dẫn thực hành; Một số giáo viên xác định không đúng mục tiêu dạy học, nhầm lẫn giữa mục tiêu dạy và mục tiêu học, giữa mục tiêu và yêu cầu; Chưa nắm vững các phương pháp dạy học,

nên lựa chọn phương pháp không phù hợp với nội dung và đối tượng (chiếm 27,50 %).

Như vậy, những kết quả nghiên cứu từ thực tiễn trên đây cho thấy thiết kế dạy học theo tiếp cận truyền thống đã không còn phù hợp với quá trình đào tạo nghề hiện nay, nhất là trong bối cảnh có nhiều sự đổi mới mạnh mẽ trong giáo dục và đào tạo. Tiếp cận NLTH trong hoạt động sư phạm nói chung, thiết kế dạy học nói riêng là hướng đi mang lại nhiều hiệu quả.

3. Quy trình thiết kế dạy học theo tiếp cận NLTH

Theo tiếp cận NLTH, bài giảng trong đào tạo nghề không còn thuần túy là bài giảng lí thuyết hoặc thực hành mà là bài giảng tích hợp. Sự tích hợp không chỉ nằm trong giới hạn về nội dung (lí thuyết và thực hành) mà cả về phương pháp và hình thức tổ chức dạy học. Do vậy, cần phải có sự thay đổi trong thiết kế dạy học truyền thống. Tiếp cận NLTH vào thiết kế dạy học đưa ra một quy trình chung gồm các bước cơ bản được thể hiện ở sơ đồ 2.

3.1. Xác định tên bài học

Tên bài học có thể được quy định cụ thể trong chương trình, hoặc có thể chỉ là một nội dung trong chương trình. Theo tiếp cận NLTH, tên bài học không phải là một mệnh đề chung chung được bắt đầu như "Tìm hiểu ..." hoặc "Khái quát về ..." hoặc "Nguyên lí..." ... mà phải bắt đầu bằng động từ hành động mà hành vi có thể quan sát được, thể hiện tên công việc đó trong thực tiễn nghề nghiệp. Kết quả cuối cùng của công việc đó (tên bài học) là một sản phẩm, một bản thành phẩm, một dịch vụ hoặc một quyết định.

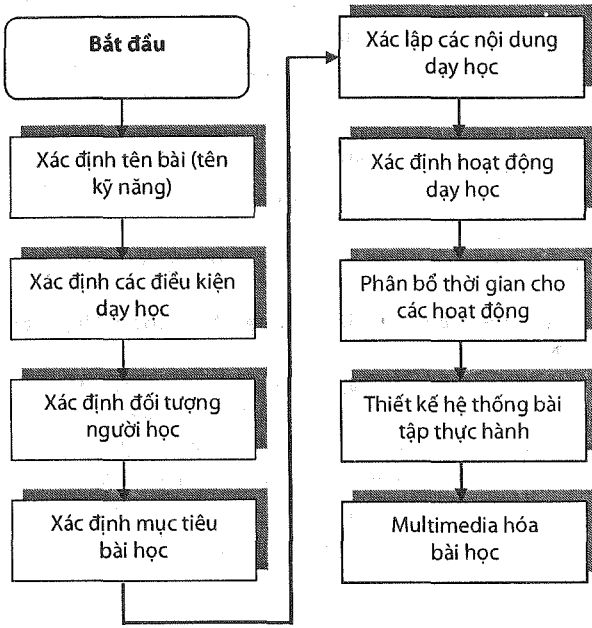
Như vậy, tên bài học có thể là một công việc hoặc một bước công việc trong thực tiễn và nó chính là mục tiêu tổng quát của bài học, được diễn đạt vắn tắt.

3.2. Xác định các điều kiện dạy học

Các điều kiện dạy học quyết định sự thành công của bài giảng tích hợp, do vậy, trong thiết kế phải xác định tất cả các điều kiện này bao gồm: Giáo trình, tài liệu có liên quan, các công cụ cho việc thiết kế điện tử; đồ dùng, phương tiện dạy học; trang thiết bị luyện tập, thực hành; nguyên, nhiên liệu thực hành.v.v...;

3.3. Xác định đối tượng người học

Dạy học theo tiếp cận NLTH luôn xác định người học là chủ thể của quá trình nhận thức, là trung tâm của quá trình dạy học. Trong giai đoạn này cần phải xác định được các kiến thức, kĩ năng, thái độ đã có ở người học; phân tích đặc điểm hoạt động của lớp học để có phương án tổ chức lớp; phân tích các điều kiện thực hành hiện có để chuẩn bị phương án tổ chức lớp học hợp lí; xác định những hạt nhân cho mỗi nhóm và cách tổ chức nhóm (nếu có thảo luận hoặc làm việc nhóm).

Sơ đồ 2: Quy trình chung về thiết kế dạy học

3.4. Xác định mục tiêu dạy học

Mục tiêu dạy học là lời văn mô tả dự định kết quả (kiến thức, kĩ năng, thái độ) sẽ đạt được của người học khi kết thúc bài học. Mục tiêu dạy học phải là sự cụ thể hóa từ tiêu chuẩn kĩ năng của nghề, từ công việc trong thực tiễn, nhấn mạnh kết quả cuối cùng của bài dạy là ở phía các học sinh chứ không phải ở phía giáo viên. Trong một bài học có thể có nhiều mục tiêu, nhưng không nên có quá nhiều mục tiêu.

Mục tiêu dạy học theo tiếp cận NLTH bao gồm: 1/ Điều kiện: Xác định điều kiện, tín hiệu, dấu hiệu dẫn đến việc thực hiện; 2/ Sự thực hiện: Sự thực hiện thường diễn đạt bằng một động từ và một bổ ngữ. Động từ thể hiện sự thực hiện phải là động từ hành động mà hành vi có thể quan sát được. Sau động từ là một danh từ xác định sản phẩm của hoạt động. Danh từ này có quan hệ chặt chẽ với động từ ở trên; 3/ Tiêu chuẩn đánh giá: Nêu những tiêu chí quan trọng nhất sẽ được đánh giá khi thực hiện; giới hạn thời gian thực hiện (nếu có xác định được); Tiêu chí này phải thể hiện trên sản phẩm để có thể quan sát được, vị trí có thể nêu trước hoặc sau tên của sản phẩm.

3.5. Xác lập các nội dung dạy học

Nội dung của bài học theo tiếp cận NLTH là nội dung tích hợp giữa lí thuyết và thực hành, kiến thức lí thuyết vừa đủ, không thừa, không thiếu làm cơ sở cho việc thực hành, luyện tập để hình thành kĩ năng, thái độ.

Nội dung dạy học được quy định trong chương trình, tuy nhiên nội dung này cần được gia công về mặt sư phạm để trở thành các tình huống hay vấn đề học tập, trở thành nhu cầu cần phải tìm hiểu, cần phải làm được của người học.

3.6. Xác định hoạt động dạy học

Bài giảng theo tiếp cận NLTH ngoài sự thể hiện tích hợp về nội dung (lí thuyết, thực hành) mà còn cả sự tích hợp hoạt động của hai chủ thể: Thầy – Trò trong dạy học, là sự phối hợp giữa hoạt động tư duy và các thao tác lao động. Hoạt động dạy và học thống nhất với nhau trong cùng một quá trình.

Hoạt động dạy học theo tiếp cận NLTH thường bắt đầu từ hoạt động của người học, hoạt động của người giáo viên không có mục đích riêng cho mình mà nhằm mục đích tạo ra hoạt động nhận thức tích cực của người học.

3.7. Phân bố thời gian

Tùy theo nội dung và các hoạt động trong bài học để phân bố thời gian cho phù hợp (thời gian hoạt động chung cả lớp, cá nhân, nhóm; thời gian thực hành, luyện tập.....)

3.8. Thiết kế hệ thống bài tập thực hành

Tùy thuộc vào kĩ năng (nội dung bài học) và các điều kiện hiện có để thiết kế hệ thống bài tập thực hành, luyện tập trong bài học. Bài tập thực hành, luyện tập phải đảm bảo hình thành kĩ năng cần có cho người học theo mục tiêu đặt ra.

Bài học tích hợp là hợp lí nếu có ít nhất từ 2 – 3 “tầng luyện tập”: Tầng đầu là luyện tập ở mức biết nhận diện và rút ra được các quy tắc nhận dạng đối tượng dựa trên các đặc trưng cơ bản.v.v...; tầng hai là các bài tập ở mức hiểu luyện tập thành thạo trên các đối tượng, các công cụ thiết bị thay thế; tầng ba là ứng dụng, luyện tập thành thạo trên các thiết bị thật với các điều kiện như trong thực tế.

3.9. Multimedia hóa bài học (bài giảng điện tử)

Đây là quá trình chuyển hóa thiết kế dạy học nêu trên thành thiết kế trong môi trường đa phương tiện (Multimedia) và ngôn ngữ siêu liên kết (HTML), kết hợp các công cụ mang thông tin khác nhau (văn bản, âm thanh, hình ảnh) thành một hệ thống nhất để truyền thông tin giữa thầy và trò. Việc multimedia hóa bài giảng không đơn thuần là việc trình chiếu lại bài giảng đó trên máy tính mà là việc thiết kế các video; thiết kế các mô phỏng, thực nghiệm ảo, luyện tập giả định.v.v... giúp người học lĩnh hội kiến thức, luyện tập kĩ năng tốt nhất.

Tùy thuộc tính chất, nội dung bài học, có thể sử dụng các công cụ của công nghệ thông tin để thực hiện việc multimedia hóa bài học như: PowerPoint, Lecture, Frontpage, Dreamwear (trình chiếu);

(Xem tiếp trang 44)